

yamaçların önündeki düzlüklerde yayılmaya başlamış, bu arada 1954'te temeli atılan şeker fabrikasının 7 Eylül 1955'te üretime geçmesiyle şehir nüfusunda artma olmuş, 1955'te 18.719, 1960'ta da 25.271 nüfusa ulaşmıştır. 1950-1960 arasındaki dönemde şehir alan olarak da hızla büyümüş, kuzeybatıda Bahçelievler, kuzeydoğuda da Yeni Mahalle adında iki yeni mahalle kurulmuştur. 1949'da uygulamaya konulan yeni imar planı 1959'da bir taşih görüldükten sonra 1969'a kadar uygulanmıştır.

Burdur şehri 12 Mayıs 1971'de bir deprem felâketine daha uğradı. Bu depremde şehirde yirmi altı kişi öldü, şehrin Kurna deresine yakın olan gevşek satırlı kesimlerindeki mahallelerinde büyük hasar oldu. Bu arada bazı binaların, oldukları yerde zemine 1-2 m. kadar saptandıkları, bunun sonucunda da birinci katlarının gözden kaybolduğu dikkati çekti. Depremden sonra 1971'de yeni bir imar planı uygulamasına geçildi (ve bu plan 1978'de yeniden ele alındı). Günümüzde yirmi mahalleden oluşan Burdur şehrinde idarî merkez Ulucami çevresiyle Cumhuriyet alanı ve bu alana açılan yollar üzerindedir. İş merkezi de Ulucami çevresinden Gazi caddesine doğru yayılmaktadır. Şehirde şeker fabrikasından başka et kombinasi ile süt fabrikası ve çeşitli gıda sanayiine ait fabrikalarla son yıllarda faaliyeti duran traktör fabrikası öteki önemli sanayi kuruluşlarıdır. Şehrin nüfusundaki artış 1960'tan sonra da devam ederek 1970'te 32.746'ya, 1980'de 44.630'a, 1985'te 53.995'e ve 1990 sayımının sonuçlarına göre de 56.432'ye yükselmiştir.

Şehirdeki başlıca tarihî eserler arasında Ulucami, Şeyh Sinan Camii, Kara Senir Camii, Saden Camii, Divan Baba Camii, Mustafa Hoca Camii, Hecin Camii, Taş Cami, Selimoğlu Camii, Ağıl Camii bulunmaktadır. Bu yapılar çeşitli depremlerde yıkıldıktan sonra yeniden yapıldıklarından orijinal durumlarını koruyamamışlardır. Çoğunun üzerindeki kitâbelerde de 1914 depreminden sonraki onarım tarihleri verilmiş olup ilk yapılaşmalarına ait kitâbeler bulunmamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 1991 yılı istatistiklerine göre Burdur'da il ve ilçe merkezlerinde 123, kasaba ve köylerde de 311 olmak üzere toplam 434 cami bulunmaktadır. Burdur il merkezindeki cami sayısı ise ellidir.

Burdur şehrinin merkez olduğu il Antalya, Muğla, Denizli, Afyon ve Isparta illeriyle çevrilmiştir. Merkez ilçeden başka Ağlasun, Altınyayla, Bucak, Çavdır, Çeltikçi, Gölhisar, Karamanlı, Kemer, Tefenni ve Yeşilova adlarında on ilçeye ve on üç bucağa ayrılmıştır; sınırları içerisinde 203 köy bulunmaktadır. 6887 km² genişliğindeki Burdur ilinin 1990 sayımına göre nüfusu 254.889, nüfus yoğunluğu ise 37 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Konya Vilâyeti Sahnâmesi (1305), s. 160, 165-168; Cuinet, I, 845; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 62-65; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, II, 230; IV/2, s. 423, 437; a.mlf., "Hamid-Oğulları", *İA*, V/1, s. 189-192; Nuriye Pınar — Ervin Lahn, *Türkiye Depremleri İzahlı Kataloğu*, Ankara 1952, s. 52; Yücel Bulgur, *Burdur Şehri Monografyası* (mezuniyet tezi, 1960), İÜ Ed.Fak. Ktp., Coğrafya Bölümü, nr. 1001, s. 12-14; Kazım Ergin v.dğr., *Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu*, İstanbul 1967, s. 37; Sırrı Erinç v.dğr., *Burdur Depremi*, İstanbul 1971, s. 5, 8, 11, 12; Refik Duru, *Kuruçay Höyüğü Kazıları: 1978-1979 Çalışma Raporu*, İstanbul 1980, s. 11, 12; Mehmet Özsait, *İlkçağ Tarihinde Pisidyâ*, İstanbul 1980, s. 4-6, 119-120; a.mlf., *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidyâ*, İstanbul 1985, s. 129; Ahmet Tabban, *Kentlerin Jeolojisi ve Deprem Durumu*, Ankara 1980, s. 82; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1985, s. 299; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988, s. 70, 119, 121, 122, 134, 137, 141, 181; Zeki Arıkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir 1988, s. 21, 31, 33, 38, 55-56, 110, 117, 119; M. Çetin Varlık, "Anadolu Beylikleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, X, 562, 564, 565; İsmail E. Erünsal, "İslâm Medeniyetinde Kütüphaneler", a.e., XIV, 280, 283; Besim Darkot, "Türkiyenin İdari Coğrafyası Üzerinde Düşünceler", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, VII/12, İstanbul 1961, s. 35-46; a.mlf., "Burdur", *İA*, II, 805-806; V. J. Parry, "Burdur", *EI*² (Fr.), I, 1366.

METİN TUNCEL

BURGOS

Kırklareli'ne bağlı ilçelerden
Lüleburgaz'ın eski adı
(bk. LÜLEBURGAZ).

BURGÜSİYYE

(البرغوسية)

Neccâriyye kelâmcılarından
Burgüs lakabıyla tanınan
Muhammed b. İsâ'nın
fikirlerini benimseyenlere verilen ad
(bk. NECCÂRİYYE).

BURHAN

(البرهان)

Doğruluğunda şüphe bulunmayan ve
zaruri bilgi getiren kesin delil;
mantıktaki beş sanattan biri.

Arapça'da "berraklaştırmak, açıklığa kavuşturmak; delil getirmek" anlamındaki "b-r-h" (بره) kökünden türediği kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de "hak ile bâtılı birbirinden ayıran kesin delil" karşılığında kullanılır (bk. el-Bakara 2/111; el-Enbiyâ 21/24; el-Mü'minün 23/117). Kur'an'da, Allah'ın apaçık delilleri olmaları itibarıyla Hz. Muhammed'e (en-Nisâ 4/174), Hz. Mûsâ'nın asâsı ve yine onun elinin bir meşale gibi parlaması (yed-i beyzâ) mucizelerine (el-Kasas 28/32) burhan adı verilir. Bunların dışında bazı müfessirler Kur'an'ın bir adının da "Burhan" olduğunu kabul ederler (İbnü'l-Cevzî, II, 264). Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamber ile tartışan yahudilerden ve Allah'la birlikte başka ilâhlara da tapan müşrik ve putperestlerden bu konudaki iddialarını ispatlayacak burhanlar istendiği bildirilmektedir. Bu açıklamalarla burhanın, bütün şüpheleri ortadan kaldıracak açıklıkta ve itirazlara yer bırakmayacak kesinlikte bir delil olduğuna işaret edilmiş, dolayısıyla bir iddianın kabul veya reddedilmesi bu şekilde bir ispata bağlanmıştır. Buna göre burhanda esas olan, ihtiva ettiği bilginin doğru olmasıdır. Belirli mantık kalıpları uygulanarak doğruluğu ispatlanamayan bilgi burhan haline gelmez. Bazı hadislerde de burhan aynı mânada kullanılmış, ayrıca sadakaya, verenin imanına delil olması itibarıyla burhan adı verilmiştir (İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "burhân" md.). İslâm'ın ilk devirlerinde fakihler burhanı "fıkîh kıyas ve kesin delil" anlamında kullanmışlardır. Onlara göre burhan hak ile bâtılı, doğru ile yanlış ayırt eden delildir.

İslâm dünyasında burhanın bir kıyas türü ve ispat metodu olarak mantık, felsefe, kelâm ve usûl-i fıkıhta kullanılması, Aristo'nun *Organon* adlı sekiz kitapta oluşan mantık külliyyatının *Analytica Posteriora* (İkinci Analitikler) başlıklı dördüncü kitabının X. yüzyılda Ebû Bîşr Mattâ b. Yûnus tarafından Arapça'ya çevrilmesiyle yaygınlaşmıştır. İslâm düşünürlerinin *Anâlûtûkâ eş-şâniye*, *et-Taḥlîlû's-şânî*, *el-Burhân* gibi adlarla tanıtıkları bu eseri Kindî ve Fârâbî özet (ih-

tisar) haline getirmişlerdir. Fârâbî *Organon*'un bu kısmını mantığın en önemli bölümü sayar. Ona göre *el-Burhan*'dan önceki üç kitap (*Kategoriler*, *Önrmeler* ve *Birinci Analitikler*) bunun girişi mahiyetindedir. Kesin bilgi vermesi dolayısıyla burhan ilimlerin ilmi, hikmetlerin hikmetidir.

Organon'un son beş kitabının ana konuları olan burhan, cedel, safsata, hitabet ve şiiri "beş sanat" diye adlandırılan (bk. Fârâbî, s. 28) İslâm mantıkçıları bütün kıyas türlerinin bu beş alanda uygulandığını ve bunlar içinde tartışmasız kesin bilgi veren tek kıyas türünün burhan olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre burhan, öncülleri yakıniyyattan (kesin bilgiler) oluşan kıyastır. İbn Sînâ yakıniyyâtı *evveliyât* (aksiyomlar), *tecridiyât* (deney verileri) ve *mahsûsât* (duyu verileri) şeklinde göstermiştir (bk. ZARÛRİYYÂT). Burhan kesin öncüllerden oluştuğu ve bütün bilgiler için en güvenilir delil sayıldığı için *mu'temed* diye de adlandırılmıştır. Burhanın öncülleri zarurî ve bedihî (aksiom, apaçık bilgi) önermeler olabileceği gibi bu önermelerden düşünüp taşınarak çıkarılmış bilgiler de olabilir. Sonraki mantıkçılar bunların ilkinde *burhân-ı vîcdânî* (burhân-ı kabîlî, apriorik delil), ikincisine de *burhân-ı nazarî* demişlerdir. Tecrübî verilere dayananlara *burhân-ı tecrübî*, hem akîl hem tecrübî sonuçlardan teşekkül edenlere *burhân-ı mahlût* adı verilir. Fârâbî, ister bir düşüncenin doğruluğunu ispat etmek için, ister yanlışlığını göstermek için olsun burhanın mutlaka kesin bilgi verdiğini, zıddının doğru olmayacağını ve bu bilgilerden asla şüphe edilemeyeceğini belirtir (*İhşâ'ü'l-'ulâm*, s. 21). İbn Sînâ onun bu görüşünü teyit ederek burhanı "kesin bilgi elde etmek için doğruluğu kesin önermelerden yapılan kıyas" diye tarif eder (*en-Necât*, s. 126). Gazzâlî'nin tanımı ise şöyledir: "Hakîkî burhan doğruluğu devamlı olan, değişikliğe uğraması imkânsız bulunan ve kesin bilgi meydana getiren delildir" (*Mi'yârü'l-'ilm*, s. 187). Mantıkta burhanın esasını, bir kıyasta neticenin ispat edilmesini sağlayan orta terim teşkil eder. Bir düşüncenin doğruluğunu ispat etmek için yapılan kıyasta öncül ile sonucu birbirine bağlayan orta terim olduğu için bu terim bizat delilin kendisi kabul edilmiştir.

İslâm mantıkçıları burhanı delilden ayırarak onu delilden daha özel bir mânâda kullanmışlardır. Buna göre mut-

lak burhanda orta terimin, büyük öncül ile küçük öncül arasındaki münasebetin yani sonuçtaki hükmün "illet" olması gerekir. Bununla birlikte orta terim bu münasebetin hem zihindeki hem de realitedeki illeti olursa buna *burhân-ı limmî*, sadece zihindeki illeti olursa buna da *burhân-ı innî* denir. Meselâ, "Bu adam öksürüyor - Her öksüren hastadır - Şu halde bu adam da hastadır" şeklindeki bir kıyas formunda "öksürme" (orta terim), sonuçtaki hükmün hem zihnî hem de hâricî illetidir; yani öksürme hem zihnen adamın hasta olduğuna hükmedilmesini sağlamakta, hükmün illeti olmakta, hem de hastalığın haricen de vuku bulunduğunu göstermektedir.

Eğer bir kıyas formunda orta terim sonucun realitede varlığının illeti olmayıp sadece zihnen bir hüküm verilmesine sebep teşkil ediyorsa buna *burhân-ı innî* denir. Meselâ, "Her veremli olan öksürür - Bu adam veremlidir - Şu halde bu adam da öksürür" şeklindeki bir kıyasta adamın öksürüp öksürmediği görünür bir olay olarak bilinmiyor, yani orta terim (veremli olma) sonucu gerçek bir olay olarak doğurmuyor; sadece zihnen sonuca delâlet ediyor. Bu sebeple fıkıh usulünde *burhân-ı limmîye kıyâs-ı illet*, *burhân-ı innîye kıyâs-ı delâlet* de denilmiştir. Ayrıca bazı mantıkçılar illetten ma'lûle yani sebepten sonuca götüren kıyasa *burhân-ı limmî*, sonuçtan sebebe götüren kıyasa da *burhân-ı innî* adını vermişlerdir.

Burhân-ı limmî ve burhân-ı innî Avrupa skolastik felsefesinde *argument apriori* ve *argument aposteriori* adlarıyla bilinir. Mantık ve felsefedeki bu tasnifi esas alan bazı kelâmcı ve filozoflar Kur'an delillerinin burhanî olmadığını, aksine geniş halk kitlelerine hitap eden zannî ve hatâbî (iknâî) karakter taşıdığını ileri sürmüşlerse de bu konuda dayandıkları kesin deliller yoktur; sadece felsefî kültürün tesiriyle bu kanaate varmışlardır.

İlk ve Ortaçağ felsefesinde sadece aklın verilerine dayanan delillere burhan adı verilirken modern felsefede hem akîl hem tecrübî delillere burhan denilmektedir. Çağdaş felsefe burhanın en mükemmel şekli olarak *burhân-ı ri'yâzî* kabul etmektedir. Bu da iki türdür: Sonuçlardan hareketle ispat edilmesi istenen hükümlere varılarak elde edilen delile *burhân-ı tahlîlî*, hükümlerden sonuçlara giderek yapılan delile de *burhân-ı*

terkîbî denilir. Burhân-ı ri'yâzî, burhân-ı limmî ve innîye benzemle birlikte tecrübî karakteri bulunan bir delildir. Tecrübî ilimlerde tahlil bir varlığı unsurlarına ve vasıflarına ayırmak, terkip de bir varlığın unsurlarını ve vasıflarını bir araya getirmektir (İzmirli, s. 13-14).

Burhanın bir başka çeşidi de bir fikrin doğruluğunu, zıddının yanlışlığını ispatlamak suretiyle ortaya koyma yöntemidir ki buna *burhân-ı hulîfî* (burhân-ı nakz) adı verilir. Doğrudan doğruya öncüllerden hareket edilerek ispatlanmadığı için buna "vasıtalı burhan" da denilir (bunların dışında kelâm ilminin değişik konularını ispat etmekte kullanılan *burhân-ı temânü*, *burhân-ı tevârüd* için bk. VAHDÂNİYYET; burhân-ı tatbîk, burhân-ı tezâyüf, burhân-ı arşî için bk. TESELSÛL; burhân-ı muvâzât, burhân-ı selbî, burhân-ı infisâl, burhân-ı süllemî, burhân-ı tûrsî, burhân-ı müsâmete için bk. HUDÛS).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "burhân", md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "burhân" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "burhân", md.; *Ta'rîfât*, "burhân", md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "burhân", md.; Rıza Tevfik, *Kâmûs-ı Felsefe*, "Argument", md.; İsmail Fennî, *Lugatçe-i Felsefe*, İstanbul 1341, s. 173-174; Cemil Salîbâ, *el-Mu'cemül-felsefî*, Beyrut 1982, I, 206-208; Fârâbî, *İhşâ'ü'l-'ulâm*, s. 21, 28; İhvân-ı Safâ, *Resâ'il*, Beyrut 1376/1957, I, 432, 440; İbn Sînâ, *en-Necât*, Tahran 1364 hş., s. 126-128; Gazzâlî, *Mi'yârü'l-'ilm*, s. 178-191; İbn Rüşd, *Felsefetü İbn Rüşd* (nşr. Mustafa Abdülcevâd İmrân), Kahire 1388/1968, s. 23-24; İbnü'l-Cevzî, *Zâdül-mesîr*, I, 133; II, 264; IV, 496; VI, 222; Âmidî, *el-Mübîn*, s. 90; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1281, s. 101; İzmirli İsmail Hakki, *Fenn-i Menâhic*, İstanbul 1329, s. 13-14, 17-19; Yusuf Şevki Yavuz, *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*, İstanbul 1983, s. 184-193; L. Gardet, "al-Burhân", *El² (Fr.)*, I, 1367-1368; Fazıl Ahmed Zuhûr, "Burhân", *İDMİ*, IV, 459-462; Murâd Vehbe, "Burhân", *el-Mevsû'atü'l-felsefiyyetü'l-İslâmiyye*, [baskı yeri yok], 1986, I, 194.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

BURHAN AİLESİ

(آل برهان)

Buhara'da V-VII. (XI-XIII.)

yüzyıllarda Sadr unvanıyla hüküm süren ve Hanefî fukahasının en önde gelen temsilcileri olan bir ulemâ ailesi.

Hız. Ömer'in soyundan geldiği rivayet edilen aile, fertlerinin hepsi "Burhânü'd-dîn" veya "Burhânü'l-mille ve'd-dîn" lakabını aldığı için Burhan ailesi (Burhanoğulları) adıyla meşhur olmuştur.